

KÉT ARCÉL, KÉTFÉLE TÖRTÉNELEM

Kalmár Zoltán 2009-ben jelentette meg a *Nincs béke a Közel-Keleten* című kötetét, melyben az arab–izraeli konfliktusokon keresztül kerül közelebb az olvasóhoz a térség két meghatározó államfője: az izraeli David Ben Gurion és az egyiptomi Gamal Abdel Nasszer. A könyv érdekessége, hogy nem a „főhősök” révén ismerjük meg a történelmet, épp ellenkezőleg, az események háttéréből lépnek elő a vezető politikusok.

A kötetet a szerző filozofikus okfejtéssel nyitja, miszerint a történelemben mindig voltak és lesznek is olyan korszakalkotó személyiségek, akik hosszabb-rövidebb időre befolyásuk alatt tartják az eseményeket. Ezt követően ismerkedhetünk meg a politikai cionizmust képviselő Ben Gurionnal és a pánarabizmus eszméjét hirdető Nasszerral, külön-külön elemezve biográfiájukat, politikai munkásságukat és történelmi nagyságukat, valamint a közös, parallel vonásaikat is összegyűjti a szerző. Mindkettő államférfi törekvő, céltudatos, vaskezü irányító; egymás „ellentaborát” vezetik. Míg a népek közti konfliktus hol eldurvult, hol megenyhült, Ben Gurion és Nasszer nagyon sok olyan pozitív jellemvonással – is – rendelkezik, aminek köszönhetően a „pozitív hősök” szerepében tűnhetnek fel. „Hasonlítottak önelégült etnocentrizmusukban, olyannyira nacionalisták voltak, hogy szinte teljes érzéketlenséget mutattak az érvek iránt, és egyáltalán nem hittek az ok és okozat elvében.” A Kétféle igazság, kétféle történelem című fejezetben olvashatjuk, hogy ugyanaz a történelem mennyire eltérő módon értelmezhető az arabok és a zsidók szempontjából. Két eltérő gondolkodásmódú, politikai beállítottságú, világnézettű népről van szó, ahol mindkettő sajátos történelmi sérelmet vall magáénak, aminek forrása egy földterület. Az említett kétféleség „legsúlyosabban” Izrael állam létrejöttével jelenik meg. A palesztinai arabok szerint ez maga volt a katasztrófa, míg a zsidóságnak ez egy felszabadító-függetlenségi mozgalom nagyszerű eredménye.

A második világháború mintegy felerősítette a zsidó nép sorsüldözöttségét és a politikai cionizmust is. A szerző szerint nem egyértelmű, hogy a zsidó állam a világháború zsidó néptirtásának következményeképpen jött volna létre. Izrael létrejöttéhez sok szálon vezetett az út. Az előzmények feltárásakor az olvasó megismeri a cionizmus kialakulásának történetét, ami Herzl Tivadar (a köztudatban Theodor Herzl néven vált ismertté) nevéhez köthető.

A budapesti származású zsidó teoretikus Palesztinában akart egy zsidó államot létrehozni, azonban ez sokak szerint inkább egy romantikus álmkép volt. Herzl legjelentősebb írása *A zsidó állam*, melyben határozottan leírta elképzeléseit a zsidó nép egyesüléséről Palesztina területén. Ezeket a gondolatokat nem üdvözölte egyik korabeli nagyhatalom sem, de még a leginkább érintett zsidóság sem. Ugyanakkor ezzel viszont kiindulópontot kapott az a konfliktus, ami ma is tart. Ugyanis a zsidók számára szent helynek számító történelmi Palesztina hasonló jelentőséggel bír a muszlimok életében is. Ugyanazt a földterületet akarják maguknak mind a palesztinai arabok, mind pedig a zsidó nép. David Ben Gurion szavait idézve: „Amikor azt mondjuk, hogy az arabok az agresszorok, mi pedig védjük magunkat, akkor csak féligazságot állítunk. ... Politikailag nézve ugyanis mi vagyunk az agresszorok és ők azok, akik védik magukat.” A könyv szerzője részletesen elemzi azokat az eseményeket, amik közvetlen hatással voltak és vannak még ma is az arab–zsidó viszályokra. Helyet kap Nagy-Britannia csöppet sem egyenes külpolitikája, mivel a politikai cionizmus ügye mellé állt, de ezzel együtt támogatta az arab törekvéseket is. Néhány gondolat erejéig a Harmadik Birodalom szerepére is kitér a kötet, mivel az arab vezetők felsorakoztak a hitleri politika mögé, a német birodalmi gépezet irányítója azonban nem karolta fel az arab elképzeléseket.

Ben Gurion szinté szállóigévé vált kijelentése, miszerint a „Szentírás a mi telekkönyvünk”, egyértelműen jelzi, hogy a cionista zsidóság a bibliai területeket szeretné visszakapni, az új állam az egykori őshaza határain belül jöjjön létre. Palesztina elfoglalása ugyan a Szentírással megmagyarázott lépés a cionista zsidóság számára, viszont ez a terület sosem volt lakatlan, hiszen a zsidóság első századi elűzését követően rómaiak, bizánciak, majd arabok népesítették be. A palesztinai arabság és a cionisták között kialakult konfliktusnak ez tehát a magyarázata a történelem szemszögéből megközelítve. 1947-ben az Egyesült Államok is véleményt formált a kérdésben, és szorgalmazta Palesztina felosztását, az önálló zsidó állam létrehozását. Ezzel szemben a Szovjetunió egy két-nemzetiségű palesztin államot látott volna szívesen. Az amerikaiak főként saját büntudatuk miatt támogatták

Izraelt, a szovjet vezetés pedig elsősorban azért támogatta ennek a régi-új államnak a létrejöttét, mert az örök elenség britek ellen kívántak ezzel is fellépni, valamint abban a reményben, hogy talán majd a zsidó állam is „balra fordul”. 1947. november 29-én az ENSZ határozatot fogadott el Palesztina felosztásáról, nagyobb részt juttatva a zsidóságnak, kisebbet pedig az araboknak. Így tömeges arab kivándorlás vette kezdetét azokról a területekről, ahol eredetileg arabok éltek, de a cionistákhoz került. A döntést a hat arab ENSZ-tagország nem fogadta el, mivel Izrael úgy jöhetett létre, hogy maga a világszervezet tagadta meg az arabok önrendelkezési jogát. Egy évvel később Ben Gurion ezekkel a szavakkal illette a kialakult eseményeket: „Az araboknak Izrael földjén csak egy funkciója maradt – az elmenekülés.”

A Lámpaoltás a Közel-Keleten: Egyiptom és Izrael első háborúja című fejezet a sorsfordító dátummal kezdődik: 1948. május 14-én létrejött a független zsidó állam. Ekkor nem csupán a közvélemény, hanem maga Ben Gurion is vegyes érzelmekről nyilatkozott. Az izraeli miniszterelnök úgy kiáltotta ki az új államot, hogy voltak állandó országhatárok, ezért aggodalma érthető. Május 15-én öt arab állam intézett támadást az újonnan kikiáltott Izrael ellen. Mindez akkor történt, amikor a brit mandátum lejárt Palesztina területén, így az arabok szerint minden legális és jogerős jelenlét megszűnt az ország területén. Az első háború Izrael győzelmével zárult, mivel az arab ellenfelek alábecsülték a zsidó hadsereg erejét. Az arabok nem rendelkeztek egységes katonai tervvel sem, ugyanis mindegyik arab ország saját maga akarta legyőzni az ellenfelet. Az első arab–izraeli összecsapás Izrael számára kiváló alkalom volt a területszerzésre, a zsidó állam terjeszkedését sem az Egyesült Államok, sem a Szovjetunió, sem az ENSZ nem ítélte el.

Az új pánarabizmusról szóló rész Ben Gurion félelmeinek megtestesítőjét, az egyiptomi Nasszer ezredest állítja a központba. Az izraeli államfő attól tartott, az arab világban egyszer csak kiemelkedik egy olyan jelentős, korszakalkotó személyiség, aki rendelkezik akkora kitartással és erővel, hogy egységesíti ellene az arab országokat. Az egyiptomi politikus saját külpolitikai törekvéseit egy könyvecskén keresztül is elénk tárta, amely *A forradalom filozófiája* címet viselte. Célkitűzései közül a legfontosabb az volt, hogy aktív külpolitikát kell folytatnia, ehhez pedig fel kell mérnie a többi ország álláspontját.

Nasszer olyan vezető akart lenni, aki az arabok, a muszlimok, az afrikaiak szócsöve lesz a világpolitikában. Három alapvető nézetet képviselt: az afrikai-ázsiai szolidaritást, a pozitív semlegességet és a pánarabizmust. Nasszer a fiatal politikusok lendületével és heveségével alakította ki saját, testreszabott politikáját, melynek alapját az egységes arab világ megteremtése jelentette. Azon dolgozott, hogy a Közel-Kelet politikai centruma Egyiptom legyen. Így felelősséget érzett az önálló arab Palesztina létrehozása iránt is, és az ott élő népet igyekezett támogatni. Ezt így fogalmazta meg egyik beszédében: „Sohasem fogunk lemondani a palesztin nép jogairól... az ő becsületük része az arab nemzet becsületének.”

A kötet talán legizgalmasabb és legváltozatosabb napokat felvonultató fejezete a Nagyhatalmi játszmák Afrika kapujában: a szuezi háború. 1956 a világtörténelem egyik jelentős éve volt, ezt támasztja alá két fontos beszéd is. Egyrészt Hruscsov híres felszólalásában elítélte a sztálini politikát és a személyét övező kultuszt, Egyiptomban pedig Nasszer bejelentette a Szuezi-csatorna államosítását. Ezt a mesterséges csatornát még a franciák építették Ferdinand de Lesseps irányítása alatt, majd felügyelete 1875-ben brit kézre került. Ettől kezdve a francia és brit érdekek egyaránt jelen voltak Szuezi felett. Az államosításra azért volt szükség, mert a csatorna egyrészt a külföldi uralom jelképe volt; másrészt az amerikai kölcsönök lejártak, így Nasszer nem tudta volna finanszírozni grandiózus tervét, az asszuáni gát megépítését. A gátépítésre kapott ugyan ígéreteket az Egyesült Államoktól, de egyre világosabbá vált az egyiptomi elnök számára, hogy ezek csak üres szavak. A Szuezi-csatorna államosításával Nasszer egy államosítási hullámot indított el a Közel-Keleten, ugyanis 1975-re az olajból meggazdagodott arab országok állami felügyelet alá helyezték a fekete arany lelőhelyeit.

1956 azonban a Szuezi-csatorna államosításán túl egy újabb arab–izraeli összecsapást hozott magával, ezúttal Ben Gurion indította útnak katonáit. Ebben a helyzetben a francia és brit érdekek is közeledtek egymáshoz, s egy titkos, franciaországi tárgyaláson született meg a brit–francia–izraeli megállapodás az Egyiptom elleni fegyveres intervencióról. A meglepett egyiptomiak katonai vereséget szenvedtek, ám az Egyesült Államok és a Szovjetunió szokatlan módon egyetértett abban a kérdésben, hogy a csatorna térségét meg kell tisztítani a beavatkozóktól, így a Szuezi-térség ismét egyiptomi fennhatóság alá került. E sorsfordító év után a két szuperhatalom nem hagyta el a Közel-Kelet térségét. Izrael egyre inkább szövetségesre lelt az Egyesült Államokban, az arab országok pedig

a Szovjetunió mögött sorakoztak fel. E két szövetséges kör közül az első olyan szilárdnak bizonyult, hogy még napjainkban is intenzíven működik.

A továbbiakban részletesen olvashatunk a nagy jelentőségű 1967-es háborúról. A történelemben hatnapos háború néven bevonult katonai akció során Izrael nem várt győzelmet aratott a magabiztos arab államok, Egyiptom, Szíria és Jordánia felett. A háború után az egyiptomi elnöknek egyre inkább szembesülnie kellett azzal, hogy amit népe elvár tőle – Izrael által megszállt egyiptomi területek visszaszerzése és önálló palesztin állam létrehozása – nem tudja teljesíteni. Nasszer a vereség utáni első napokban nem hitte el, hogy csupán Izrael állt velük szemben. Meggyőződése szerint az Egyesült Államok aktív beavatkozásával lehetett csak képes a zsidó nép a győzelemre. Az ENSZ megpróbálkozott a közeli-keleti helyzet rendezésével, és egy „diplomatikusan” megfogalmazott deklarációt fogadott el, melyet mindkét fél a maga érdekei szerint értelmezett. Nasszer már nem volt képes olyan aktív arab nacionalista politikát folytatni, mint 1967 előtt, ráadásul Egyiptom maga is csak külső arab segítséggel (Szaúd-Arábia, Líbia, Kuvait) tudott újra talpra állni. A Szovjetunió is megkezdte Egyiptom felfegyverzését, tudatosan készülve egy újabb, Izrael elleni háborúra. Az egyiptomi elnök népszerűsége, régi politikai fénye megkopott, egészségi állapota is romlani kezdett, és a hatnapos háború után három évvel szívrohamban elhunyt.

A kötet zárófejezete „egy lesüllyedt politikai életműről” mesél, vagyis a Nasszer halála utáni évekről Egyiptomban. 1970-től megkezdődött a versengés a politikai életben, hogy ki lenne érdemes az ország vezetésére. Anvar Szadat lett az, aki Nasszer elnök helyére került, és látszólag elődje elveit követte. Valójában az arab szocializmus eszméje ellen lépett fel, és nagy vitákat kavart azzal, hogy Szovjetuniótól elfordulva az Egyesült Államok felé nyitott, majd az arab országok közül elsőként nyíltan elismerte Izrael állam legitim létét.

Ben Gurion három évvel később halt meg, mint legnagyobb egyiptomi ellenfele, akit a „legkiválóbb arab államférfinak” nevezett annak temetésekor. Bár az arab egység sosem jött létre abban az idealista értelemben, ahogy Nasszer tervezte. Az ő értelmezésében vett arab nacionalizmus inkább volt egyiptomi, mintsem arab. Ezzel szemben Ben Gurionnak sikerült egy olyan életképes államot létrehoznia, mely ma is szilárdan fennáll és kiálta az idők próbáját. Az izraeli miniszterelnök a 20. század egyik legmeghatározóbb politikusának tekinthető, aki a maga elé tűzött célokat rendszerint elérte, ezzel a kitartással pozitív példát adva az utána jövőeknek.

A Nincs béke a Közel-Keleten nem csupán egy könyv száraz tényekkel és számadatokkal, hanem két korszakalkotó politikus tablószerű bemutatása, akik az egyetemes történelemben ágyazva öltének alakot az olvasó előtt. Kalmár Zoltán nem elégszik meg csupán munkásságuknak taglalásával, a nevek mögül lassanként előtérbe kerül az ember, a személyiség. A kötet olvashatósságát és könnyen érthetőségét éppen ezzel érte el a szerző.

*Kalmár Zoltán: Nincs béke a Közel-Keleten.
Budapest, Áron Kiadó, 2009*